

ELEONORA EPOSTEN

LOVÖ HEMBYGDSFÖRENINGIS TIDNING

Nummer 2, maj 2012 Årgång 21

Här upptäckes Hogstastenen!

Kommande programpunkter

Hela höstprogrammet kommer som mittuppslag i nästa nummer av EleonoraPosten.

Tisd 28 augusti Biologiska museet, Djurgården kl 18.00.

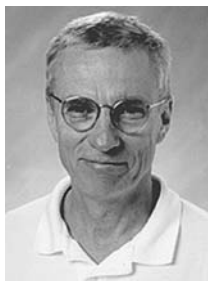
Drottningholmsbon, f.d. museipedagogen vid Skansen Leif Wicksell berättar om ”museipärlan” Biologiska museet och dess samlingar. Samling Biologiska museet. Max 30 deltagare. Anmälan senast 26 augusti till Karin Wahlberg Liljeström tele: 08-759 02 21. Entré 45 kronor/vuxna och 10 kronor/barn.

Lördag 8 och söndag 9 september Hembygds- och marknadsdagar på Rörby. Magasinet, Bagarstugan och Smedjan vid Hogsta är öppna. I marknadsstånden vid Rörby finns Hembygdsföreningens böcker, kartor m.m. att köpa. Ralph Erskines ”Lådan” visas. Kaffeservering. I samarbete med Stiftelsen Lovö Naturvård, Lovö Keramik, Lovö Väware, Lovö församling. Målaröarnas Jazzförening i samarbete med Ekerö Kulturnämnd – Ekerö Kulturskola. Se vidare www.lovobygden.se.

Lördag 22 september 10.00 ”Äpplen på Drottningholm”. Vi besöker Ursula Belding på Birka, Drottningholm, och får av äppelexperter lära oss mer om olika äppelsorter, beskärning av äppelträd mm. Samling vid Birka på Drottningholm. Äpplen får plockas från en del träd. Förfrågningar Karin Wahlberg Liljeström tel: 08-759 02 21.

Omslagsbilden: Kalevi Hänninen hittade hösten 1951 en vacker sten vid kullen mellan Rörby och Hogsta. På bilden: Pertti Hänninen och Björn Bäärnman samt museilektor Carl-Axel Moberg. Carl-Axel Moberg var fram till 1947 en av cheferna på FRA.

Ordförandens spalt

Hur viktig är Lovö Hembygdsförening? Ibland undrar jag själv och ibland råkar jag höra kommentarer från andra, främst unga. Mossigt, ointressant, tillhör en annan tid, bara gamlingar. Min egen kommentar till dem skulle kunna vara ett känt citat: ”Herre, förlåt dem ty de veta icke...” Om skeptikerna hade tid och lust skulle jag kunna utveckla min kommentar en del.

För varje människa är boendet, bostaden och bostadens omgivning viktig, livsviktig, grunden för vår existens. Det kanske man inte förstår som ung. Vår närmaste omgivning är helig mark. Dess vikt avtar med avståndet, men för oss på Lovö är hela Lovö viktig. Dessutom är Lovö viktig för hela Sverige och även för medborgare i alla världens länder på grund av att här ligger världsarvet Drottningholm. Det är därför svårbegripligt att majoriteten av vår egen kommuns politiker vill exploatera Lovö och riskera världsarvet och kulturmiljön.

Jag tänker både bakåt i tiden och framåt. Vi ska skydda och värda vårt kulturarv. Vi måste därför bekämpa nutida hot mot kulturarvet. Vår JO-anmälan av Riksantikvarieämbetets två chefer gick emellertid inte bra. Anmälan avlogs utan motivering. Det har JO rätt att göra. Och JO-beslut kan inte överklagas. Nu förbereder vi plan B, C och kanske D.

Hembygdsföreningar är viktiga även genom sin roll i opinionsbildningen. Vi organiserar medborgare. Vi är en folkrörelse som försöker hindra affärsintressen att vinna över andra intressen. Affärsintressen är kortsiktiga. Vi måste se problemen på längre sikt. Förbifart Stockholm skulle öka biltrafiken, trängseln, utsläppen och bli en ekonomisk belastning för generationer. Vi bör därför samarbeta med andra slags organisationer för att öka det samlade trycket mot exploateringen. Om många skriker blir beslutsfattarna rädda att förlora makten vid nästa val.

Valborg i Drottningholmsparken blev en mer spännande kväll än planerat. Lovö spontankör var på plats från början och dirigerades av en entusiastisk Gocki Sköld Linge. Den som ville fick hoppa in. Brasan tändes inte på utlovad tid. En rådig pensionerad överste med erfarenhet från kalla nätter utomhus fick efter en stund elden att brinna och skjuta i höjden. Fyrverkeriet blev imponerande när det väl kom på plats. Och vårtalet uppskattades.

Bertil Ottoson

Operation Stella Polaris

– signalspanare på flykt

Vad var orsaken till att tre finska officersfamiljer bosatte sig i Hogsta våren 1945 ?

När jag våren 2004 började släktforska för att dokumentera min bakgrund så var det till att börja med svårt att få fram fakta. Min far Einar Hänninen var död sedan 1988 och som barn hade jag ingen aning om vad han hade för yrke. Om någon frågade vad min pappa gjorde så skulle vi säga att han var ”Vaktmästare på FRA och kokade kaffe”.

Många gånger när jag blev äldre försökte jag och min bror Kalevi fråga honom vad han verkligen gjorde men han undvek alltid att svara.

När jag sedan på våren 2004 hittade tre medaljer med brev från President Mannerheim från de två krig som Finland utkämpade mot Sovjetunionen samt en medalj med brev från President Urho Kekkonen från 1957 så väckte detta än mer min nyfikenhet. Min bror hade fått dessa medaljer av min mor Aili när min far hade gått bort och han förvarade dem i en cigarrlåda utan att ha funderat mer på saken. När jag då började fråga min

mor som den 6 juni i år fyllde 96 år, fick jag som svar att ”varför ska du gräva i sådant gammalt”.

Naturligtvis sporrade detta mig än mer och det enda som jag fick reda på var att vi kommit till Sverige med båt i september 1944 från Närpes söder om Vasa i Finland till Härnösand i något som hette Operation Stella Polaris. Eftersom min mor inte ville berätta mer, började jag söka på webben och fann att man år 2001 vid Österfjärden nära Närpes hade rest en sten till minne av Operation Stella Polaris. Jag kontaktade då informationschefen i Närpes och han kunde berätta mer om denna hemliga operation som ägde rum hösten 1944.

När jag sedan berättade detta för min mor så öppnades en hemlighet som jag och mina syskon inte känt till. Något senare hittade jag på webben att en finsk journalist Johanna Parikka Altenstedt som bodde i Sverige, redan i börjat av 1990-talet hade försökt skriva om detta ämne. Men det fanns då inget intresse att få något publicerat och hon hade därför lagt ut allt sitt material i webb-tidningen Sourze.

Min mor föddes 1916 i Petrograd

Min mamma och Risto Heino bjöds in till Finlands Ambassad i april i år för att fira veteranernas dag. För mamma blev det en sentida upprättelse. Risto bär sina medaljer han fått från Finland under kriget. Personen till höger är Finlands militärattaché överste Anders Gardberg.

(nuvarande S:t Petersburg) av finska föräldrar. Finland tillhörde då Ryssland och när ryska revolutionen 1917 ägde rum kunde min morfar fly till Karelen på den finska sidan. Eftersom mina morföräldrar hade det rätt bra ställt så hade min morfar fått reda på att han skulle tas tillfånga och det bästa var att så fort som möjligt fly. Redan år 1908 hade min morfar byggt ett sommarhus i Kanerva och det var dit han lyckades fly. Min mor-

mor och mor blev kvar och lyckades 1918 smyga över gränsen till Finland och familjen kunde senare återförenas. Min mor hamnade först en tid i karantän i Terijoki och detta var första gången hon hamnade i karantän.

Min far föddes 1910 i Ino på Karelska Näset. Eftersom hans föräldrar dog när han var relativt ung, utbildade han sig till telegrafist inom finska försvaret i Viborg år 1931.

Finland hade redan 1927 börjat

Anna-Lisa Bärärnman med sonen Björn i famn samt min mor Aili med min syster Raili och bror Kalevi i famnen samt min far Einar. Självt ligger jag och sover någonstans. Bilden är från 1946

bygga upp en signalspaningsorganisation och 1933 anställdes min far. Organisationen leddes av Reino Hallamaa och denna lilla grupp på femtio underrättelsemäniskor skulle senare under krigen utökas till cirka 2000 man.

Den 23 augusti 1939 hade Stalin och Hitler delat upp Europa i det som kom att kallas för *Molotov-Ribbentrop-pakten* på så sätt att Sovjetunionen åter skulle kunna införliva Finland. Detta utmynnade sedan i det berömda *Vinterkriget* som varade från den 30 november 1939 till fredsslutet

den 13 mars 1940. Trots Sovjetunionens militära överlägsenhet lyckades Finland stå emot övermakten och bli ett fritt land.

En av orsakerna till att man så väl lyckades försvara sitt land var att underrättelsefolket kunde knäcka de telegram med mera som användes inom Sovjetunionens försvarsmakt. Därför visste de hela tiden vad fienden skulle göra.

Vid fredsförhandlingarna fick Finland bland annat lämna ifrån sig Karelska Näset och cirka 450 000 (mer än 10 procent av befolkningen) män-

Bagarstugan på 1940-talet, innan man i början av 1950-talet renoverade till nuvarande utseende. Hit till övervåningen flyttade familjen Reino Sormunen.

niskor fick order att evakuera området.

Naturligtvis visste finska försvarsstaben och Mannerheim att en fortsättning säkert skulle följa. Vapen med mera införskaffades från bl a Tyskland och som motprestation fick Tyskland ha militär stationerad i norra Finland. När sedan *Operation Barbarossa* startade den 22 juni 1941, passade Finland på att med hjälp av tyska trupper ta tillbaka förlorade områden, bland annat Karelska Näset. Till att börja med lyckades man med det och därefter kunde många Karelare flytta tillbaka till sina

hem och gårdar.

Under februari 1944 bombades bland annat Helsingfors. Även då lyckades underrättelsetjänsten varna befolkningen i god tid så att man kunde ta skydd.

Den 9 juni 1944 inledde Sovjetunionen en storoffensiv på Karelska Näset. Mellan den 25 juni och 9 juli utkämpades Nordens största slag i Tahli-Ihantala, där de finska styrkornas cirka 50 000 man lyckades stoppa de stora sovjetiska styrkorna på cirka 150 000 man. Även här hade underrättelsetjänsten en avgörande roll då de lyckades uppsnappa meddelanden

om när och var de sovjetiska styrkorna hade samlats och man kunde inrikta samtliga kanoner mot dessa mål. Den underrättelseofficer som lyckades knäcka telegrammet hette Olev Aun och kom senare att anställas av FRA.

Redan i februari 1943, då Tyskland förlorade vid slaget i Stalingrad, började den finska försvarsledningen inse vartåt det kunde barka. I hemlighet kontaktades USA och vid ett möte i Stockholm kunde man visa att man hade lyckats knäcka även amerikanska hemliga koder och nästan i realtid läsa alla telegram mm som sändes till USA från alla världens hörn. En av de underrättelseofficrarna som då var med hette Kalevi Loimaranta och också han kom senare att anställas av FRA.

Finska underrättelseledningen hade redan under vinterkriget kontakt med motsvarande svenska organisation. Under våren 1944 utarbetades en plan (Operation Stella Polaris): om Finland blev ockuperat av Sovjetunionen skulle allt det hemliga materialet, såväl knäckta koder, signalspaningsutrustning som manskap skeppas över till Sverige. Spaning på Sovjetunionen skulle fortsätta från svensk mark. Vid vapenstilleståndet mellan Sovjetunionen och Finland den 19 september 1944, gavs order om att sätta planen i verket.

Från Österfjärden vid Närpes avseglade tre fartyg med cirka 500 per-

soner och lika många lådor med hemligt material till Härnösand. Från Nystad for ett fartyg till Gävle med cirka 250 personer och mängder med lådor fulla med bl a diplomattegram som man lyckats knäcka.

I Finland tog den sovjetledda kontrollkommissionen makten och började söka efter alla dessa underrättelsemänniskor.

Ombord på båtarna till Sverige fanns cirka 300 underrättelsemilitärer och lottor samt deras familjemedlemmar, varav ett 80-tal barn. Man var rädd att om familjemedlemmarna lämnades kvar i Finland, kunde kontrollkommissionen utöva påtryckningar med risk för gisslantagande.

Vår familj hade sedan början av juli 1944 bott i Keuruu som ligger i mellersta Finland och där föddes jag i augusti. Jag var således endast sex veckor gammal då Operation Stella Polaris drog igång.

Alla som kom till Gävle och Härnösand hamnade i karantän under två månader.

När det i november 1944 visade sig att Finland inte blivit ockuperat, uppmanade svenska och finska myndigheter att dessa s.k. desetterer – som de nu kallades i Finland – skulle återvända via Haparanda till Finland. Många som återvände hamnade i fängelse under kortare eller längre tid eftersom allt nu styrdes från Moskva.

Många av dessa underrättelseofficrarna var naturligtvis intressanta att

anställa i Sverige och därför anställde FRA ett 20-tal av dem. Min far var en av dem, medan min mor, vi barn samt ett tiotal andra kvinnor och barn, gömdes undan på Öland i december 1944.

Min far började jobba på FRA i februari 1945 och bodde då inne på FRA:s område. Innan dess hade han ”utbildats i skogshuggarkurs 250” i Nagge i närheten av Ånge.

Min mor och vi barn flyttade i maj 1945 till Hogsta, där min far hade lyc-kats hyra ett litet rum med kök hos Härje Bäärnman. Familjen Reino Sormunen kunde flytta in i övervåningen i det som idag är Bagarstugan medan familjen Risto Heino lyckades få ett rum och korridor i Nybygget.

Alla FRA-anställda finska officerare med familjer fick nya namn och blev nästan omgående svenska medborgare. Vår familj fick namnet Henning. Freden mellan Finland och Sovjetunionen slöts 1947 och först år 1949 kunde vår familj för första gången sedan kriget besöka Finland.

Redan 1947 krävde Molotov att Sverige skulle utlämna de finska officerare som jobbade på FRA, men detta tystades ner. Dock dödades den 17 januari 1951 en av dessa officerare, nämligen Olev Aun, under mystiska förhållanden där han bodde i Riksby vid Brommaplan.

När DC3:an sköts ner utanför Got-

land 1952, var det Risto Heino, en av ”FRA-Stellisterna”, som analyserade de uppgifter som DC3:an rapporterade.

Först i april i år blev min mor, Risto Heino och jag inbjudna till Finska Ambassaden för att fira veteranernas dag. Det var första gången som min mor fick ett erkännande från Finland om vad hon hade varit med om: att byta namn , medborgarskap och språk samt lämna Finland utan att meddela släkt och vänner vart man tog vägen.

Sedan jag började släktforska har journalisten Johanna Parikka Altenstedt skrivit en bok på såväl svenska som finska om denna händelse. Sommaren 2011 gjordes ett radioprogram på P1 om släktforskning, där jag och Johanna berättade om denna händelse. På hösten gjorde YLE (finsk TV) ett minnesprogram om Operation Stella Polaris. Några som var med och som ännu är i livet kunde berätta och minnas om vad de hade varit med om.

Vidare finns en webbsida, www.stellapolaris.net, där vi berättar mer om denna ”Spionkupp”. Därifrån finns länkar till många andra ställen, som www.sinalspaning.se där man bl a kan se bilder från FRA-museet samt läsa om dess historia.

Perti ”Babystellisten” Hänninen

Resa till Drottningholm omkring 1920. Original: Stockholms stadsmuseum

Med Lovö som resmål

Vilka resenärer har under århundradenas lopp beskrivit sina besök på Lovö?

Det finns ett hjälpmedel för att få svar på den frågan. Samuel E. Bring har skapat ett fantastiskt verk där gångna tiders resor i Sverige redovisas: *Itineraria Svecana*. Bibliografisk förteckning över resor i Sverige fram till 1950. Här förtecknas och kommenteras nämligen drygt 3000 arbeten ända från tusentalet och alltså

fram till mitten av förra seklet. Det innehåller både ortregister och författarregister. Att ingen därefter kommit på tanken att fortsätta förteckningen fram till vår tid är högst naturligt, resandet har ökat i en takt som gör detta omöjligt. Men med tacksamhet över vad Bring skapat bläddrar jag i verket – det blir en upptäcktsresa i litteraturen som emellanåt även lockar till högst påtagliga färder i föregångarnas fotspår.

Och nu söker jag mig tack vare Bring till litteraturen om Drottningholm och Lovö. I ortregistret finns det femton hänvisningar under Drottningholm som lockat både inhemska och långväga resenärer. Här redovisas alster av författare från bl.a. Tyskland, Frankrike, Italien och Ryssland. En av dessa är den ryske poeten Zukovskij som sommaren 1838 besökte Sverige och besåg både Drottningholm och Gripsholm. Men hans verk som finns i Kungl. biblioteket förblir oläst av mig, det har aldrig översatts till svenska. I stället fördjupar jag mig i bl.a. Fredrik Nycanders Svenska färdebrev. Med all rätt utnämner han Drottningholm till Mälarens pärla. Och statyerna i parken finner han granna men har likväl en invändning:

Inte en enda gestalt ur nordisk mytologi, ingen Oden, Tor, Frej, Balder, Brage! Allt lånat, intet eget.

Om möjligt vill jag även bekanta mig med de resenärer som inte endast beskådat Drottningholm utan även upptäckt och skildrat Lovö utanför slottsområdet. I registret finns det endast en hänvisning under Lovö: Resor till Drottningholm och Lofön (1821), utgivet av Gustaf Henric Thomée. Han var på sin tid en välkänd ämbetsman och därtill författare av både romaner och dikter.

Tänk om jag skulle bege mig till Lovö i hans sällskap – jag beställer genast fram häftet. Thomée berättar om

sina två besök och jag följer honom både i texten och i fantasin.

Avfärden sker från en kaj i Stockholm:

Folket var nu samladt. Alla stego vi ombord.

Mild solen log.

*Blygsamt alla vindar tego,
vänligt kysste Mälarn slupens bog.*

*Skinnarvikens berg på venstra handen,
På vår högra sida Kungsholms stranden
Vi tillryggalade ganska snart.*

*Långholmstullens vakt förbi vi gingo,
och vid Ekensberg förnöjde fingo
första hvilan på vår mödosamma fart.*

Men ganska snart blir jag undrande, kommer Thomée verkligen att lämna slottsområdet för att ge sig ut i Lovös natur? Redan under resan utbreder han sig nämligen över lantlivets obehag:

*Jag är väl icke den som myser,
likt mängden utan sundt förnuft,
åt landet och dess sträfvu luft.*

Nej, när jag andas den jag ryser.

*Ty mer värderar jag en katt
som jamar här på Stockholms gator,
än landets steglitsor och skator,
med deras kvittrande och skerrat.*

*Och hellre lys jag på den sköna
prat-papegojan i en sal,
än jag vill sitta i det gröna,
och höra Svartsjö-näktergal.*

Hur som helst, vid ankomsten till Drottningholm måste givetvis slottet först beses. När Thomée beskådar byggnaden påminner den honom om svanens vita kropp. Därinne förevisas

bland mycket annat en majestätisk säng och en kunglig hatt:

Här såg jag i ett skåp, fastspikadt uti väggen - snarlikt bondgummornas hvari de lägga eggen, som säljas här i stan - Kung Carl den Elfte's hatt.

Därefter vidtar promenaden i parken. Thomée noterar det högst uppenbara, inom parken finns varken åkrar, ängar eller säd men däremot mycket gröna träd. Floras kulle, där gudinnan Flora står skulptur, besjunger han med några rader som knappast förhöjer Floras skönhet.

Jag med skäl Er råda skulle,

Att besöka Floras täcka kulle.

Den för blommor måste vara kär

Då så många blommor finnas der.

Trots mina farhågor verkar det som om Thomée skulle våga sig utanför den inhägnade slottsparken. Han konstaterar visserligen att här utanför vidtar ödemarken. Och ser man på, Thomée ger sig ut trots att ingen vill följa med honom. Men det är inte ödemarken som lockar, han vill möta en kollega. Han vet att Olof von Dalins gravvård finns här utanför. Det är dit han beger sig för att frambära sin hyllning och framkalla minnet av den hädangångne. Men måhända även för att själv bli betraktad som poetisk kollega och jämlike.

Rörd jag stod vid grafvens yttre rand,

Och jag sade med en iskall hand

klappande på våden: Ljusa vålnad!

Om din kärlek icke är förkolnad

för ett älskat land, som tackar dig

För en blomma i sin krans: Syns mig!

Min förhoppning att Thomée eller någon annan av resenärerna ska ge sig ut på Lovös landsbygd gäckas alltså. Jag kan bara konstatera att resenärer från när och fjärran så bländats av Drottningholms skönhet att ön i övrigt knappast lockat till några strövtåg. Dessbättre vet jag likväl att det finns en uppsjö av både böcker och artiklar om Lovö och dess natur, om fornstigar och arkeologiska upptäckter och om mycket annat värt att minnas. Detta av både lovöbor och forskare från andra håll. Kanske kan det finnas anledning för mig att återkomma till något av allt detta.

För denna gång lämnar jag nu Drottningholm och Lovö i sällskap med Thomée. Detta i en slup med roddare som plöjer fåror i Mälarens vatten. Men jag avslutar inte mitt litterära besök med några poetiska utgjutelser av Thomée. I stället nynnär jag på en vårlig vers av Olof von Dalin. Den tycks mig höra hemma på Lovölandet i gången tid, fjärran från slottsgemak och kungligheter.

Gumma, dräng och piga,

oxe, ko och kriga,

kalv och lamm i glädje hoppa;

tuppen med sin fru

har förgätit nu,

att han en gång skall bli soppa.

Olle Wingborg

Stenåldern på Lovö del II

(ca 3400 f.Kr - ca 1700 f.Kr)

Här följer andra delen av Bo Petrés artikelserie som bygger på de utgrävningar på Lovö som Arkeologiska institutionen vid Stockholms universitet bedrivit under hans ledning. Senare avsnitt kommer att behandla Bronsålder på Lovö, Äldre järnålder på Lovö och Yngre järnålder på Lovö.

Stridsyxekeramik

(ca 2700-2300 f.Kr.)

Vid Viken (Raå 57) i NÖ delen av Lovö utfördes en arkeologisk efterundersökning år 1976 under en borttagen vattencistern på ett ca 10 x 25 m stort och ca 4 meter högt område. Förutom en vendeltida grav framkom ett 50-tal spridda keramikskärvor varav några har bedömts som tillhörande en sen fas av stridsyxekeramik. Keramikskärvorna har fint magrat gods och är tunnväggiga. En skärva är en mynningsbit med en dubbel rad av smala snörintryck under mynningskanten som av professor Mats Malmer (specialist på stridsyxekultur) bedömts tillhöra den sena fasen av stridsyxekulturen (muntligt meddelande år 1980).

Stridsyxekulturens folk har ägnats mycket huvudbry hos forskarna och många olika teorier om detta ”folkslag” har framförts. Från denna kultur kommer de kända s.k. båtynxorna (stridsynxorna). Man har bl.a. föreslagit

att det var ett invandrat mer aristokratiskt herdefolk. Senare forskning har menat att det bara är nya kulturströmningar som nått ett och samma folkslag. Hur som helst så har några keramikskärl från den sena stridsyxekulturen nått Lovö under denna tidsfas.

Även keramikskärvor med strimig yta, s.k. epineolitisk keramik, framkom. Platsen har uppenbarligen efterlämnat spår från flera tidsfaser och vittnar bl.a. om regionala kontakter i området under slutskedet av stenåldern.

Senneolitikum – landnam på Lovö och den första odlingen.

Det sista skedet under stenåldern kallas för senneolitikum, ca 2300-1700 f.Kr.

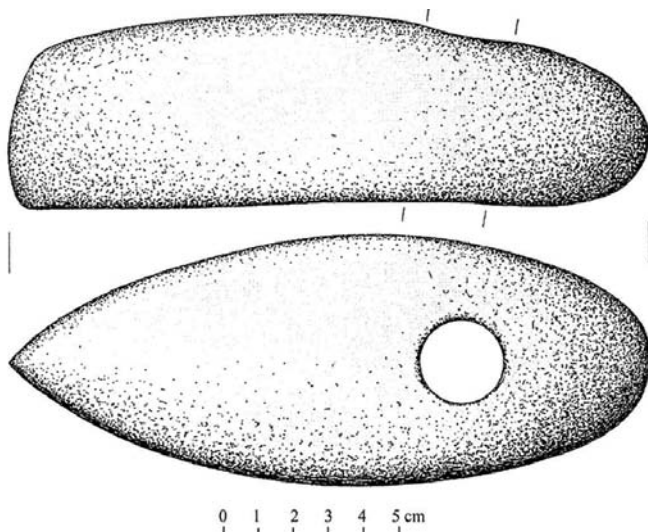
På en liten boplats ca 300 meter sydväst om Söderby gård, under gravfältet, har i ett mörkfärgat kulturlager framkommit ett flintdolksblad och ett fragment av en flintskära – båda typiska fynd från stenålderns sista

skede. Boplatsen är ca 30x15 meter stor och ligger på en svag V-Ö-lig förhöjning i landskapet på ca 24 meter över havet. Det dm-tjocka kulturlagret är fosfatrikt men saknar i stort sett keramikskärvor (endast några enstaka) och är rikt på skärvstenar (motvarande kulturlager från yngre bronsålder innehåller rikliga inslag av keramikskärvor men också skärvstenen). Flintdolksbladet och fragmentet från flintskäran kan båda dateras till senneolitikum och är framställda i s.k. flathuggningsteknik – en avancerad flintteknik som skulle efterlikna motvarande bronsföremål. I området framkom också tre trågformiga malsstenar (med konkav slityta) som tillsammans med flintskäran kan vittna om den första odlingsverksamheten på Lovö. Såväl malstensunderliggare som överliggare (tvåhandsöverliggare) har påträffats. I kulturlagret framkom även några tandfragment från nöt och får. Åkermarken mellan Raä 13 och Raä 28 ligger lite högre än omgivande åkermark och består av bördig och kalkrik glaciallera som uppenbarligen odlats redan under senneolitikum. Denna jord är än idag den bördigaste på Lovö.

Från senneolitikum anses de flesta s.k. enkla skafthålsyxor av bergart härstamma och på Lovö har man påträffat några sådana varav en under "Långa raden" vid Drottningholm och en vid Eriksberg. Två borrhappar till enkla skafthålsyxor har påträffats, en vid

Lunda och en vid Söderby. Man har således tillverkat enkla skafthålsyxor på Lovö. En borrhapp bildas då man borrar ur skafthålet till yxan. Detta har gjorts genom drillning med ett benrör och slipmedel. Många benrör måste ha gått åt till en yxa. Benrören har troligen tagits från svin eller får. Man kan se på borrhapparna att de är svagt räfflade där varje portion slipmedel har medfört ca 0,8 mm djupare hål. För att borra ur hela hålet har minst ca 50 portioner slipmedel behövts (Petré 1982, s.27). Slipmedlet kan ha varit finkrossad kvarts eller annat finkrossat hårt mineral. Enkla skafthålsyxor är mycket vanliga i bl.a. Mälardalen och har oftast påträffats som lösfynd. Man har antagit att de använts till att fälla träd med och till att röja mark för odling. Men man anser också att de kan ha ingått som gravgåvor i gravar som odlats bort eller som offergåvor.

I ett pollendiagram över Lovö finns indikationer på att man kan ha odlat säd så tidigt som under senneolitikum/äldsta bronsålder och vissa forskare har sett ett samband mellan de enkla skafthålsyxorna och skogsröjning/uppodling. Kanske har det varit så också på Lovö. Ett samband vad gäller landnam och odling kanske finns mellan enkla skafthålsyxorna och flintskäran och malsstenarna. Annars var det nog mest boskapsskötsel och kanske lite jakt, insamling och fiske som var de viktigaste näringarna.

Skaftbålsyx av grönsten påträffad vid Malmen, Drottningholm, Lovö, längd 18,3 cm

Från denna tid och fram genom hela bronsåldern ända till bronsålderns slut och in i förromersk järnålder ca 400-300 f.Kr. visar pollendiagrammet på ett öppet betat landskap. Många betesdjur – får/getter och kor – höll således landskapet öppet under denna tid.

Trots att systematiska efterforskningar av stenålderslämningar inte bedrivits i någon större utsträckning på Lovö så har ett flertal platser och fynd framkommit som visar att området utnyttjats redan från det att de första kobbarna stack upp ur havet då landet höjde sig efter istiden. En kvartsslagplats, två gropkeramiska boplatser, lämningar från stridsyxekeramik och

en boplatz från senneolitikum visar på ett utnyttjande över tiden. Det är dock inte troligt att man bott under någon längre tid på Lovö i det äldre skedet. Då besökte man området under korta jakt- eller säsongperioder. Det är först under senneolitikum då man börjar odla jorden på Lovö som man bosätter sig mer permanent. Man har då också får och nötkreatur. Det avsatta kulturlagret på Raä 13 med dess fynd är ett tecken på det. Under nästa tidsfas – bronsåldern – växer befolkningen och avsätter ett flertal intressanta men svårtolkade lämningar. Detta beskrivs i nästa nummer av Eleonoraposten.

Bo Petré

Vandring på Söderby

med Bo Petré

Bo Petré

Lördagen den 21 april i grått aprilväder med hot om regn samlades en skara på sju personer klockan 10 vid en av de mest centrala förhistoriska platserna på Lovö; Söderby gårdsplats och gravfält. Solen började mot alla odds titta fram när vi under ledning av arkeolog docent Bo Petré vandrade runt bland fornlämningarna.

Bo Petré har under över trettio år lett Stockholms universitets arkeologiska seminarieutgrävningar på Lovö. Han berättade om vad arkeologerna har funnit på platsen; alltifrån bronsåldersboplatser, järnåldersgravar till en förläggning för baltiska flyktingar från 1940-talet. Bo, som just nu arbe-

tar med att sammanställa alla årens utgrävningar och forskning i form av illustrerade rapporter, berättade engagerande om de fynd som gjorts och de slutsatser som kan dras. Bo Petrés forskning på Lovö är unik genom att ett så pass orört fornlämningsområde har kunnat utgrävas och dokumenteras på ett så noggrant och konsekvent sätt med fynd från stenålder fram till medeltid (och sentida fynd).

På en av Lovös största gravhögar tog vi en kafferast i vårsolen och när vandringen sedan fortsatte så hade vi helt tappat bort tiden. Klockan halvtvå tittade jag på klockan och insåg jag att vi blev tvungna att avbryta ... Men för dem som missade detta gyllene tillfälle att få ta del av viktig och intressant presenterad svensk arkeologisk forskning blir det fler tillfällen.

Vi funderar på en Hogsta-promenad till hösten. Det finns nämligen intressanta fornlämningar på den delen av Lovö också. Bara ortsnamnet Hogsta skvallrar om det ... Mer om Hogsta får ni veta till hösten. Välkomna då!

Karin Wahlberg Liljeström
den 3 maj 2012

Kina slottsbibliotek med kvällsöppet sommartid

En fråga som ställs då och då till mig är "du som arbetar på de kungliga slotten, vilket är ditt favoritrum"? Självfallet är frågan omöjlig att besvara men jag kan i varje fall konstatera att högt upp på favoritlistan kommer biblioteket på Kina Slott. Detta kan kanske verka förvånande eftersom detta biblioteksrum vare sig är ett av de största eller mest praktfullt inredda av alla kungliga gemak. Vilka är då skälen till detta

tyckande? I denna artikel skall jag försöka beskriva varför jag finner detta rum så spännande.

Först skall konstateras att biblioteket ligger på andra våningen i den slottsbyggnad som började uppföras efter Carl Fredrik Adelcrantz' ritningar 1763. Enbart det förhållandet att biblioteket placerats på den övre våningen är intressant. Slottet var en viloplatz – en så kallad retraite – dit den kungliga familjen med sin när-

maste uppvaktning kunde dra sig tillbaka till från det mer ceremoniella hovlivet på Drottningholms Slott. Trots sin karaktär av viloplats fick inredningarna i det kinesiska lustslottets bottenvåning en mer påkostad och officiell utformning än rummen i byggnadens övre våning. Bottenvåningens rum skapades av landets ledande konstnärer efter ritningar av Jean Eric Rehn som vi betraktar som en av giganterna i det svenska 1700-talet. Vad gäller övervåningens rum vet vi i stort sett inget om upphovsmännen. De inreddes mer traditionellt samtidigt som man använde exklusiva kinesiska sidenta-peter eller rispapperstapeter som spändes upp på väggarna. Mötet mellan ett enkelt rum av svensk karaktär och de dyrbara kinesiska tapeterna skänker dessa låga intima rum en alldeles speciell karaktär.

I biblioteksrummet spändes en enfärgad rosa rispapperstapet på väggfalten och tapeten inramades att strikta förgyllda ramar. Rummet snickeriarbeten målades i grönt. Den inre långväggen försågs med väggfasta bokskåp med glasdörrar. Dörrar och ramar målades i samma gröna färg som rummets snickerier. Varje dörr försågs med tio glasrutor och ett förgyllt spröjsverk. Bokskåpens inre målades i en närmast terrakottaliknande färgton. Mellan bokskåpen placerades en kombinerad bokhylla och ett

I de gröna bokskåpen står idag bortemot 600 böcker. Samlingen har tillkommit efter det att Gustav III övertog dispositionsrätten till Drottningholm och Kina från sin mor drottning Lovisa Ulrika 1777.

skrivbord. Denna möbel har Stina Odlinder Haubo funnit räkenskåperna för och det visar sig att denna möbel tillverkades för drottning Lovisa Ulrikas första Kina 1755 och överfördes till biblioteket på det nya Kina. Skrivbordsdelen kan dras fram ur själva hyllan och bli en separat möbel och då kan den elegant svängda skrivskivan dras ut och så fungerar möbeln som ett skrivbord.

Denna svensktillverkade lackmöbel nyttjades ursprungligen som en bokhylla men när hyllan flyttades till det nya slottet kom den mer att få karaktär av ett vitrinskåp fyllt med makalösa östasiatiska porslinsfigurer. På de rosa väggfälten har placerats förgyllda konsoler som bär porslinsfigurer i form av olika djur.

Allt präglas av en trivsam elegans som väcker lusten att sitta i biblioteket och läsa en god bok. Risappertapeten blektes och skadades av

tidens tand. Under 1800-talet beslutades att rummet skulle restaureras och förses med en ny tapet. Samtidigt passade man på att minska antalet och att flytta om konsolerna med djurskulpturer. Vid 1960-talets stora interiörrestaurering togs 1800-talstapeterna bort för att ersättas av en modern enfärgad rosa risappertapet. Det visade sig då att under 1800-talstapeten satt den ursprungliga tapeten kvar. Den var i mycket dåligt skick men det intressanta var att det fanns blekmärken på tapeten efter varje konsol och varje figurin. Med denna nyvunna kunskap kunde varje konsol och varje figurin återföras till sin ursprungliga plats. Detta är ett gott exempel på hur autentisk Kinaanläggningen är.

I de gröna bokskåpen står idag bortemot 600 böcker. Samlingen har tillkommit efter det att Gustav III övertog dispositionsrätten till Drottningholm och Kina från sin mor drottning Lovisa Ulrika 1777. Rent estetiskt är det till stor del en boksamling som präglas av ett genomtänkt raffinemang. En stor del av bokbanden är bundna med gröna läderband. Öppnar man boken är försättsbladen terrakottafärgade. Andra böcker har terrakottafärgade pärmar medan inlagan omges av gröna försättsblad. På åtskilliga böcker i samlingen kan man på den bakre pärmen läsa Biblioteket China.

Vad är det då för böcker som står i dessa bokskåp. Ett första konstaterande kan vara att i stort sätt alla böcker är på franska. Samlingen är tidsmässigt enhetlig. Majoriteten böcker är från 1770- och 80tal. De ämnen som behandlas är politik, historia, biografier och romaner. Där finns den spanske författaren Cervantes skildring av Don Quichotte i en fransk utgåva från 1768. Där finns också Henry Fieldings bok om Tom Jones i fransk språkdräkt från 1770 men också Angélique: Poème av Andrea Marone utgiven 1780.

Till den politiskt inriktade litteraturen hör Voltaire's bok Histoire du Parlement de Paris från 1769 och litteratur om den franska monarkin och dess lagar.

Denna samling ger en god och klar bild av både kunskapsnivån vid det gustavianska hovet och vilka ämnesområden som var aktuella. Böckerna gör att vi kommer närmare de personer som regelbundet vistades i Gustav III:s närhet under Kinasejourerna. Bilden kan bli ännu tydligare för i det

reglemente som kungen skapade för vistelserna på Kinas kan vi läsa att franska skådespelare medföljde sällskapet och hade högläsning ur något av de aktuella franska bokverken. Enskilda medlemmar av den kungliga familjen liksom det medföljande hovet kunde gå till biblioteksrummet där de hjälptes av slottsbibliotekarien att finna en intresseväckande bok eller kanske att lösa frågor som uppkommit i diskussionens hetta genom att utnyttja bibliotekets franska uppslagsverk. Lånade böcker skulle återlämnas till bibliotekarien senast klockan nio om aftonen.

Det är möjligheterna att locka ur biblioteket så många olika typer av information och berättelser som i kombination med skönhetsupplevelsen i rummet gör biblioteket på Kina Slott till ett av mina favoritrum. Enbart det faktum att biblioteket hade kvällsöppet känns både modernt och stimulerande.

Göran Alm, chef för kungliga slottets Bernadottebibliotek

Jordkulan på Drottningholm i italienskt ljus

I mars uppmärksammade undertecknad att Uppsala Auktionskammare på sin månadsauktion bjöd ut en målning av Gustaf Wilhelm Palm signerad 1873, som enligt påskrift föreställde ”Kulan, Drottningholm”. Det var onekligen en intressant upptäckt: Kunde det vara ”Jordkulan” som ligger utmed Fornstigen, nedanför Breidablick (där vår ordförande residerar i trädgårdsmästarbostaden) vid Lugnet? Frågan ställdes per e-post till styrelsen varpå dess sakkunniga, framför allt Karin Wahlberg Liljeström, bidrog med kloka tankar, och vi kunde enas om att målningen med stor sannolikhet föreställer just ”vår jordkula”:

Till att börja med kan man anta att det nog inte har funnits flera jordkullor inom Drottningholm. Om det hade stått att den låg på Lovön hade målningen kunnat föreställa någon annan jordkula, längre ut på ön. Jämför man det målade motivet med dagens verklighet kan man konstatera att topografin, själva landskapet, stämmer ganska väl om man tar med i beräkningen att konstnären i viss mån har utnyttjat sin konstnärliga frihet och bland annat lyft fram sitt huvudmotiv ”Kulan”.

Därtill får man tänka bort inte bara allt sly som idag växer runt ”ruinen” av Jordkulan, utan också de stora träden som gör att platsen känns betydligt skuggigare och mörkare, rent av dystrare idag än på den idylliska målningen. Träd växer fortare än vi vanligen tror och ytterst få, om ens något, av de barrträd som idag skuggar platsen är över hundra år. Å andra sidan ruvar faktiskt skuggorna i utkanten av målningen och gläntan runt huset som solstrålarna når ner i, är nog inte så stor.

Man anar att ”Kulan” delvis är ingrävd i sluttningen, vilket också är definitionen på en jordkula. Av sprickbildningen på husets korsida framgår att väggarna troligen är ”murade” i något billigt material: jord, lera och natursten, kanske. Att det skulle vara en timrad stuga som reveterats och putsats, verkar inte troligt då det är fråga om en mycket enkel byggnad uppförd av och för fattigt folk. På plats får man också en känsla av att ruinen av Jordkulan är en ”hög” av jord och lera, snarare än en regelrätt stengrund för en timrad stuga vars träkonstruktion sedan länge borde vara mer eller mindre ruttnad och försvunnen.

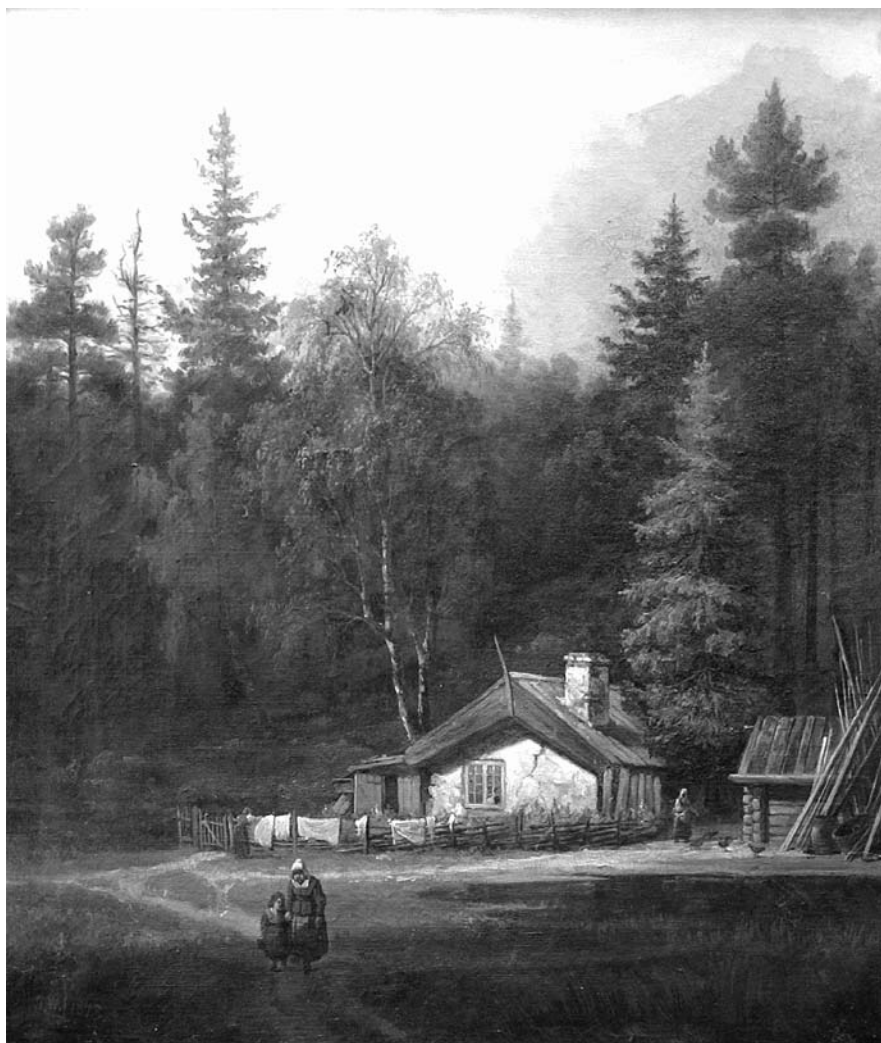
Av målningen att döma har kulan utbyggnad av enkla, stående brädor åt väster – kanske som en mer skyddad ingång – och ett brädtak som tycks stöttas av stående brädor på den skuggiga östsidan. Framför huset ligger liten trädgårdstappa som inhägnas av en gårdsgård och i högerkanten står ett timrat uthus. Vem flickan är som hänger upp sängkläder i solen, för att vädra ur jordkulans fukt, och vem kvinnan är som matar hönsen vid uthuset, liksom vilka kvinnan och barnet i förgrunden är kan vi än så länge bara fantisera om. Kanske kan vi hitta dem i kyrkböckerna...

Ur dessa har man hämtat historien om slöjdaren Carl Jonsson, som idag står att läsa vid Jordkulan. Han flyttade dit först 1876, tre år efter det att Palm utfört sin målning. Jonsson var född i Småland 1827 och hade redan på 1850-talet bott i Lovö socken med fru och fyra barn. Efter några år i Haga socken, Uppland, återkom familjen till Lovön där de flyttade runt mellan Bocktorp, Lindöbro torp och nyodlingen vid Ensta. Jonsson blev änkling 1870 och under de följande åren flyttade dottern och de två äldre sönerna hemifrån, troligen till jobb som piga och drängar. Möjligen flyttade yngste sonen Frans Oscar som då var tolv år gammal, med Carl Jonsson till Jordkulan den 25 oktober 1876, den tid på året då det bör ha varit extra mörkt och fuktigt i

huset... Men även han flyttade hemifrån och efter att ha bott ensam och ”i yttersta fattigdom, sjuk och eländig” avled Jonsson i Jordkulan den 21 maj 1892 – den vackraste tiden på året.

Gustaf Wilhelm Palm (1810-1890) föddes i Norra Åsum i Skåne. Efter studier i Lund kom han till Konstakademien i Stockholm där han tog intryck av den då uppburne landskapsmålaren Carl Johan Fahlerantz. För att kurera en ögonsjukdom reste han utomlands 1840, via Köpenhamn, Berlin, Wien och Venedig nådde han slutligen Rom. Där kom han att tillbringa mer än tio år, och därefter kunde han inte frigöra sig från de italienska landskapen och romerska ruinerna, utan fortsatte att måla sådana motiv efter sina skisser också då han vistades i Paris och sedan han kommit hem till Sverige. Åter i Stockholm gifte han sig med porträtt-, historie- och genremålaren Johan Gustaf Sandbergs dotter Eva Sofia Johanna och tillsammans fick de dottern Anna Sofia (Anna Palm de Rosa) vars fina Stockholmsvyer nu säljer bättre än faderns landskap... Palm blev som äldre ganska excentrisk och talade skånska med stark italiensk brytning. Sedan han givit ut en lärobok i hur man målar träd kom hans studenter vid Akademien att kalla honom Palma Vecchio – Den gamle Palmen.

Nog är träden runt Jordkulan

"Kulan, Drottningholm", målning av Gustaf Wilhelm Palm signerad 1873

ganska fint återgivna? Nog anar man inspiration från svärfars genremålningar i staffagefigurerna? Och nog kan Jordkulan, med lite god vilja, framstå som ett förfallet romerskt

hus i den italienska solen... eller?

Men vad hände med själva målningen? Den såldes aldrig eftersom den i sista stund drogs tillbaka från auktionen av säljaren. Uppsala Auk-

tionskammare har dock förmedlat Jordkulans historia till säljaren/ägaren, samt att det finns ett intresse för att köpa målningen här på Lovön om han skulle komma på andra tankar. I månadsskiftet maj-juni

skall föreningen också sätta upp en inplastad färgkopia av Palms målning på Jordkulans plats bortom Lugnet. Ta gärna en promenad och titta på den någon gång i sommar!

Stina Odlinder Haubo

Det kom en bok från Värmland ...

Det var Jan Gauffin, vår medlem i förskingringen, som hörde av sig. Jan var med och grundade Lovö hembygdsförening 1950 och var sedan flera år arrendator på Rörby gård.

1962 flyttade Jan till gården Kolsäter i Värmland och vi förlorade kontakten med honom. Tidigt i våras körde Göran Linge och Pertti Hänninen till Jan och kontakten återknöts. Med sig hem till Lovö fick de Jans lilla diktbok "Talatta" och jag fick ett exemplar. Jag läste och förtjustes, jag blev så helt fångad av hans sätt att uppleva naturen, jag måste bara delge er läsare några av de dikter, som i skrivande stund, ger en bild av våren.

Läs och begrunda – hoppas ni blir lika glada som jag!

Kylli Johannisson

Dikter ur Talatta:

*Vid den nyutslagna björkens fot
Växer en blåsipppa
I skyn över den jublar en lärka.
Vad bryr de sig om tidens jäket
de tre eller mannen som betraktar dem?*

*Djupt inne i dimman bubblar orrspelet.
Där någen till arbetet slingrar genom skogen
väntar tystnaden på mannens steg,
väntar denna morgon förgäves.*

*Vattnet kommer att utplåna
våra steg på stranden
om en timme ligger den åter orörd.
Men ingen flod kan utplåna avtrycken
jag bär på mina händer.*

*I går svepte en fläk av våren förbi,
vårens lukt av förväntan låg över markerna.
Solen skänkte livet nytt hopp,
hoppet om glädjens fortplantning
och arbetets.*

*Men idag sitter talgoxen
Förargad och nedstämd
I lä för snöstormen.*

Demokratin förlorade denna rond

Som avslutning på artikeln i förra numret av EP nämnde jag att jag ser vår JO-anmälan av Riksantikvarieämbetets båda chefer som en test på hur demokratin i Sverige fungerar.

Nu har JO avslagit vår anmälan utan att ge någon motivering. Ska vi ge upp och acceptera trafikplatserna på Lovön och vägbreddningen genom världsarvet Drottningholm? Vi har ju sett att mängder av kritiska remissvar från expertmyndigheter och ideella organisationer har misslyckats med att påverka Trafikverket och regeringen trots att vi och övriga kritiker har både sakligt och juridiskt rätt. Hur detta är möjligt diskuterar jag i denna artikel.

Vi ska inte ge upp! Nu övergår vi till plan B och sedan till plan C, D och så vidare. Först en analys av JO-beslutet. Kärnfrågan är om regering och myndigheter måste följa svensk lag i sin myndighetsutövning. Min demokratiska övertygelse var ju att Regeringsformens bestämmelse ”Den offentliga makten utövas under lagarna” ska gälla medan RAÄ:s chefer anser att myndigheten är en lydndsorganisation under regeringen. De vann. Det innebär i princip dels att Sverige har s.k. ministerstyre och dels

att regeringen – i vårt fall f.d. miljöminister Anderas Carlgren – inte behöver utöva sin makt under lagarna. Ministrar beslutar mot gällande rätt om det finns andra intressen regeringen bedömer vara starkare. JO-beslutet klargör att det är så det fungerar. Andreas Carlgren visste mycket väl vad lagarna säger, men så här motiveerade han sitt beslut att godkänna trafikplatserna och vägbreddningen:

”Regeringen finner därför att vägbyggnadsprojektet i detta fall väger tyngre än att kulturmiljön i området intill befintlig väg 261, som kan bli aktuellt för anslutningar förblir opåverkad.”

Så fungerar alltså demokratin i Sverige. Land ska inte alls med lag byggas. Finns starka affärsintressen ska landet byggas på dem. Regeringen har beslutat att exploateringsintresset är starkare än det internationella intresset, riks-, regional- och det lokala intresset att skydda Lovös unika kultur och natur inklusive världsarvet Drottningholm.

Ett parallellfall presenteras i en undersökande DN-artikel av Maciej Zarembo den 30 april 2012: Helsidesbild över kalhygge som går ända fram till en privat tomt och ända ner till en strand. Husägaren och

några vänner undersökte hur detta är möjligt. De läser skogsvårdslagens § 30:

”Skyddszoner med träd och buskar ska lämnas kvar mot skogliga impediment, utmed hav, sjöar, vattendrag och öppen jordbruksmark samt vid bebyggelse i sådan utsträckning som behövs av hänsyn till växt- och djurlivet, kulturmiljön och landskapsbildningen.”

Miljöbalken har liknande formuleringar för att skydda hotade ekosystem och biotoper. Skogsstyrelsen har ansvar för tillstånd för avverkning och tillsyn att lagen efterlevs. Människor kan bli bötfällda om de plockar en fridlyst blomma i skogen, men avverkningssmaskiner som gör olagliga kalhyggen på olagliga områden går fria från ansvar.

Cheferna för Skogsvårdsstyrelsen rättar sig efter jordbruksminister Eskil Erlandssons uppfattning och myndigheternas experter vågar inte hävda att myndigheten måste följa lagen. En anonym tjänsteman säger att vi är hindrade att göra det vi borde. Jordbruksministern förklarar att äganderätten är skyddad i grundlagen och att det medför förfoganderätt över skogens alla träd. Experterna på Skogsstyrelsen säger med sorg att Skogsvårdslagens skyddsbestämmelser inte hindrar avverkning av skyddsvärd gammelskog. Det var i motsvarande läge för världsarvet

Drottningholm som Riksantikvarieämbetets experter vände sig till mig.

Både Eskil Erlandsson och Andreas Carlgren är centerpartister, partiets främsta representanter såsom ministrar i alliansregeringen. Så här lyder inledningen till centerpartiets partiprogram med partiets mest centrala värderingar:

”Alla människors lika värde och rättigheter är grunden för Centerpartiets politik. Det yttersta målet är att var och en ska kunna växa som människa och ha möjlighet att förverkliga sina drömmar. Ansvar för varandra och för naturen ska vara vägledande när samhället formas.”

Centern framställer sig som Alliansens gröna parti. Därför är partiets program för biologisk mångfald och påföljder vid miljöbrott viktiga:

”Biologisk mångfald och samspelet i olika typer av ekosystem är av grundläggande betydelse för människans livsvillkor. Skogarna, kusterna, vattendragen och grundvattnet är alla viktiga förutsättningar för livet och en hållbar utveckling.”

...

”Miljöbrott begås ofta till följd av en vilja att minska sina kostnader, inte med uppsätet att skada miljön. Ofta vägs kostnaden att bryta mot miljöbalken mot den vinst det genererar för företaget att göra det. Därför måste det vara straffrättsligt kännbart att inte följa miljölagstiftningen. Samhällets budskap måste vara tydligt: miljöbrott ska aldrig löna sig.”

Husägaren ovan byggde sitt drömhus vid en sjö i kanten av en gammelskog med mycket bär, svamp och med ett rikt djur- och fågelliv. Så förverkligade familjen sin stora dröm. Nu går kalhygget ända fram till tomtgränsen och ända ner till stranden. Om ett antal år har gammelskogen ersatts med en granåker, en monokultur, utan likhet med den miljö där hans familj byggde drömhemmet. De trodde sig skyddade av Skogsvårdslagen. Eskil Erlandssons beslut att tillåta ett storföretags avverkning bryter mot Centerpartiets centrala värderingar. Han gjorde som Andreas Carlgren – gynnade affärsintresset i stället för att skydda medborgarintresset.

Under arbetet mot Förbifart Stockholm har jag flera gånger stångats mot politiska partier som beslutat mot sina partiprogram och kongressbeslut. Detta är en principfråga. När jag röstar på ett visst parti gör jag det efter att ha läst, lyssnat och diskuterat olika partiers program och vallöften. Om partier i regeringsställning inte följer sina program och löften har demokratin problem. Väljarna förs bakom ljust. Vi måste gå till motangrepp!

Plan B1: Vi har tidigare inte använt metoden att jämföra ansvariga ministrars beslut med sina partiers principprogram. Centerpartiets popularitet inom valmanskåren är sjunkande. Par-

tiet kommer förhoppningsvis inte att gynnas av ministrar som bryter mot både gällande rätt och sitt partiprogram. Vi kan skriva till partistyrelsen: Slipper centerpartiets ministrar i regeringsställning att arbeta enligt partiets grundläggande värderingar? Slipper de arbeta enligt de lagar som ska skydda de medborgerliga rättigheterna? Brevsvaret kan sedan användas i opinionsbildningen.

Centerns principprogram inleds alltså med formuleringar om mänskliga rättigheter. Artikel 1 i FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna:

”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De är utrustade med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av broderskap.”

De 30 artiklarna om mänskliga rättigheter är av två slag, dels skydd mot övergrepp från samhällets sida och dels medborgarens rätt att från samhället få tillgång till en rad direkta och indirekta välfärdsresurser. Den enskilde medborgaren garanteras både skydd och rättigheter. Eskil Erlandsson gör tvärtom. Han drar undan den enskilde medborgarens rättigheter och skydd vid konflikter mot affärsintressen - tvärs emot formuleringarna i partiprogrammet.

I USA finns krafter som vill ge juridiska personer, t.ex. företag, samma rättigheter som medborgare. Det

skulle till exempel kunna medföra att företaget får laglig rätt att stämma kritiska journalister som rapporterar om företags miljöbrott. Redan i dag kontaktar amerikanska företag tidningars ledning och kräver att en viss journalist ska sluta skriva i tidningen. Annars upphör företagets annonsering, tidningens största inkomstkälla. I Sverige är sådan lagstiftning omöjlig i dag. Men Eskil Erlandsson och Andreas Carlgren ger affärsintressena denna rätt utan lagstiftning. Medborgarna på Lovön ser inte regeringens agerande som skydd för sina mänskliga rättigheter. Vägbyggnadsprojektet väger tyngre än kulturmiljön.

Plan B2: Socialdemokraterna har en nyckelroll i utbyggnaden av Stockholms infrastruktur. De har sedan 1960-talet röstat för stora vägprojekt, inkl. Förbifart Stockholm. Men även ledande socialdemokrater bryter mot sitt partiprogram. Miljöprogrammet har ett avsnitt Storstaden och miljön – Den hållbara storstaden:

”Vi vill investera i en bättre kollektivtrafik i storstadsregionerna. Att resa kollektivt är att resa hållbart. Att investera i kollektivtrafiken är därför en av de viktigaste nyckelarna för att nå målet hållbara transporter – och därmed också den hållbara storstaden.”

Det finns många liknande formuleringar i det socialdemokratiska miljöprogrammet och inte en rad om att investera i stora vägprojekt. Vår vy-

kortskampanj förra året handlade just om det. Ska vi även skriva till socialdemokraternas partistyrelse? Kanske skriva debattartiklar som läses av partiets kärnväljare. Det skulle kunna göras i samverkan med andra organisationer.

Plan C: Vi ska skriva till UNESCO:s World Heritage Centre i Paris och påtala risken att Trafikverkets utredning om Förbifart Stockholm, en så kallad Heritage Impact Assessment, kommer att skada världsarvet Drottningholm. I Trafikverkets tidigare uppdrag till forskaren Katri Lisitzin fanns en formulering att hennes rapport skulle underställas Trafikverket för eventuell anpassning till planerna med trafikplatser och vägbreddning på Lovön. Katri Lisitzins preliminära rapport utgick därför från regeringens beslut att tillåta ingreppen på Lovön. Nu när slutrapporten ska skrivas ska vi föreslå att UNESCO tillsätter en eller flera oberoende internationella experter, som förutsätts arbeta helt och enbart enligt ICOMOS Guidance – reglerna för kontroll av hur stater sköter sina världsarv – utan anpassning till svenska affärsintressen.

Det vi närmast väntar på är att överklaga Trafikverkets detaljerade arbetsplan. Vi lade kritiska synpunkter på arbetsplanen under remisstiden. Om Trafikverket inte har tagit hänsyn till

forts på sid 33

Johan Jansson

vallpojke och kungars förtrogne

Kanske kände du ”Jansson i Bommen” under 40- och 50-talets Drottningholm ? Här får du läsa en artikel om honom som publicerades i Mälaröarnas Nyheter 1955. Berit Wallenberg som var god vän med Johan skrev den efter Johan Janssons bortgång.

Jag fann ett urklipp jag sparar på. För mig var han en snäll gammal farbror som alltid var vänlig och gärna pratade med mig och mina kamrater. En gång visade han oss ungar den fantastiska teatern med åskmaskinen och annat spännande i huset.

Kylli Johannisson.

”Drottningholm sörjer just nu en märklig gammal man, slottsnekten och slottsteatervaktmästaren Johan Jansson ”i bommen” som den 22 augusti avled över 93 år gammal. Ståtlig till växten som de konungar han tjänade och hovmannamässig i sitt uppförande gjorde han intryck av en fint bildad man. Och dock kommer han från så otroligt fattiga förhållanden, att dagens ungdomar skulle häpna, om de orkade höra på hans redogörelser från 1860 – 70 och 80-talets ar-

betsliv på Lovö.

Han föddes 1862 i Hilleshögssocken, men kom mycket snart till Malmvik där hans far var ladugårdsskarl hos baron Adelsvärd och avled 1867. Änkan och barnen kastades då ut. I sin förtvivlan gick hon då till skeppare Berggren, som hyste in dem i smedsbostaden i huvudbyggnaden på Övre Lindö. Där fick de bo 1868-69 på vintern, men sedan placerades änkan med sina två småpojkar i samma rum som soldaten Munter och dennes två döttrar på Nedre Lindö – huset i Lindökurvan. Slottssmeden Smith förbarmade sig över familjen och tog dem till sig på Malmen i Smedbostället som låg strax bakom Trävärdshuset.. Därifrån kom de till Hogstas nu rivna Mellangård där de bodde några månader. År 1870 bodde de i övre våningen i huvudbyggnaden i Canton 1 medan Karsten d.y. son till Gustav III:s operasångare bodde inunder, men låg döende samt medan slottsarkitekten Axel Nyström reparerade för att själv flytta in efter Karsten. Men så snart änkan Gustavsson dött, flyttade de in i den lilla stugan med fritrappa inne på gården nu bebodd med Kulin.

Ved endast till julbrasan

Johan Jansson vallade under sin tid på Canton en ko för bete i Svantebergs trädgård på Malmen; kon tillhörde fru Sandgren, som hade bageri i Canton 7 efter fröken Bergensträhle. Åren 1877 – 80 bodde familjen på Hvilan hos fabrikör Grönberg.

Den första tiden i kunglig tjänst var inte mera lysande; Åren 1880 – 85 bodde de i den trånga ugnskammaren (ungefär som Hogstamuséets!) i en gammal timmerstuga som låg uppe vid dammbyggnaden i skogen nära

Hemmet; man eldade med ris och grenar, endast till julbrasan med ved, ty madame Jansson fick endast 10 kronor i månaden och ett stop mjölk om dagen av ståthållaren för skötsel av höns och fyra kor samt transport av mjölk på ett ok till Drottningholm morgon och kväll. Johan fick arbeta i ståthållarens trädgård, hugga ved, kratta slottsplanen och bärga skörden men också delta i dekoreringsarbetet vid kronprinsessan Viktorias intåg 1881, som han för arbetets skull dock ej fick se.

Nästa bostad blev Smedjegården, en trappa upp på gaveln i det långa röda huset bakom Orangeriet; men på hösten 1885 blev det lägenheten i Slottsstallet vid bommen, även kallad Vaktflygeln, där Johan Jansson fick stanna i 70 år. Det var då han började hissa slottsflaggan, elda i slottets kakelugnar och sköta fotogenlamporna. Ibland gick han nattvakt och blåste antalet klockslag i luren varje timme – han tutade där han just för tillfället befann sig under rundturen.

Klockare Wettergrens rotting

Om det brann gick han upp på Malmen och klämtade i klockstapeln bestämt antal slag beroende på var det brann. När Drabantbyggningen (bakom Inspektorsbostaden intill Marieberg) brann ner vintern 1886-87 måste han ta sig till fots in till Stockholms slott och anmäla branden; där

forts på sid 33

Johan Janssons gravsten intill Hillesbögs kyrka

– Kyrkan ska vara en självklar del

Namn: Elin Rundh Dapo

Ålder: 34

Familj: Alan och våra barn

Dylan, Ebba och Livia.

Bor: Lägenhet i Solna

Hur ser din bakgrund ut?

– Jag växte upp på en mjölkgård i Gårdeby församling utanför Norrköping. På flera sätt liknade den Lovö församling med sin lilla 1100-talskyrka och en ständigt nedläggningshotad skola som till sist blev en blomstrande friskola. Jag gick ett estetiskt program på gymnasiet och kreativitet i många former är viktigt för mig. Mina teologistudier påbörjade jag i Lund och läste sedan också i Linköping och Uppsala. Jag var sedan pastorsadjunkt i Borgs församling i Norrköping innan jag kom till Lovö för två år sedan.

Hur vill du arbeta och verka som präst i Lovö församling?

– Som präst i Lovö församling vill jag verka för att kyrkan ska vara en självklar del av människors liv, såväl vardag som fest. För att det ska vara möjligt måste vi skapa miljöer där vi känner oss välkomna och älskade just sådana som vi är. Som präst vill jag vara med och skapa platser där

– Min drömgudstjänst är fylld av glädje och lugn

vi gläds med varandra när livet är glatt och bär varandra när livet är tungt.

Navet i församlingen är gudstjänsterna – hur ser din drömgudstjänst ut?

– Min drömgudstjänst är fylld av glädje och lugn, den är ett tillfälle där man får vila och hämta kraft inför den kommande veckans utmaningar. I den gudstjänsten känner sig barn, unga och äldre hemma och delaktiga oavsett vilken uppgift man fått just den dagen. Min drömgudstjänst utformar och firar vi tillsammans!

Christer Kivi

Välkommen till Björnholmen, Fågelön, Kungshatt och Kårsö!

Under rubriken ”Fyra mälardöar i litteraturen – Björnholmen, Fågelön, Kungshatt och Kårsö” har jag publicerat en inventering över det som skrivits om dessa öar. Här redovisar jag 152 titlar med kommentarer och utdrag ur de olika arbetena. Arbetet ingår som nr 2 i serien Mälardöarnas bibliografi – förra året gjorde jag nämligen en motsvarande sammanställning över litteraturen om Färingsö.

Tack vare anslag från Stiftelsen Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur har mina arbeten kunnat tryckas och mitt senaste häfte har jag nu delat ut på olika håll. Jag har försett bl.a. Kårsögården och Brostugan med en bunt exemplar och självfallet har jag även sett till att bl.a. Lovö hembygdsförening och Ekerö bibliotek och Slottsboden fått mitt arbete. De fyra öarna är nämligen en del av Ekerö kommun och tillhör Lovö församling och den tidigare socknen Lovö. I häftet återges även några vykort, bl.a. av Nockebybron och Drottningholmsbron från tidigt 1900-tal och givetvis den berömda hatten på Kungshatt.

För mitt arbete har jag utnyttjat Ekerö bibliotek och framförallt Kungliga biblioteket där i princip allt

svenskt tryck finns tillgängligt. Jag har tidigare sammanställt bibliografier för bl.a. Dalarna, Småland och Blekinge och nu har jag alltså lockats att på motsvarande vis utforska några av Mälarens öar.

Vad är då tanken med min dokumentation? Det är för att bevara och levandegöra det som under årens lopp skrivits om dessa öar. Förteckningen vill nämligen fungera som kompass – en hjälp för att orientera sig i myllret av böcker och artiklar.

Välkommen att möta denna del av Lovö socken- både i litteraturen och i naturen.

Olle Wingborg
maila mig om du vill ha ett ex
olle.wingborg@boken.se

forts från sid 28

våra synpunkter har vi laglig rätt att överklaga arbetsplanen till regeringen. Vi kommer att göra det i samarbete med Rädda Lovö och kanske andra organisationer. Vi kan inte vänta oss några framgångar på den fronten, men jobbet måste göras.

Det finns också idéer och planer D,

E och F, men de håller vi hemliga än så länge. Och vi är inte ensamma. Hela den svenska miljörörelsen är med i kampen mot Förbifart Stockholm.

Sammanfattning: Vi varken slänger eller ska slänga någon yxa i sjön!

Bertil Ottoson

---

forts från sid 30

var sjukstugan och folkskolan inrymda och där hade han smakat rottingen av klockare Westergren. Tidigare hade han gått i småskolan i snickarbostaden där det var vacker utsikt mot Hertigarnas stall från de teatermässigt högre och högre placerade skolbänkarna. Den änglalika lärarinnan Amalia Theorin, gav pojkens sina gamla kängor när han inte kunde ta sig till skolan i skor.

Som vaktmästare i Slottskapellet, vilket han var i många decennier, kom det på hans lott att städa Bönsalen, d.v.s. den så kallade Déjenuersalongen, där det förr hölls aftonsång och söndagsskola. Från 1922 fick han sedan i 24 år visa denna lokal jämte det nya Teatermuséet för främlingar. Vi minns honom därifrån under hans

glanstid då han fick träffa så många statsöverhuvuden från skilda håll. Han mindes allt, från de kungligas till backstusittarnas liv, kände alla och hade bott överallt i socknen och kunde alltså berätta om alla byggnader. Detta gjorde honom till en unik källa för hembygdsforskningen.

Slottspredikanter från 1831

När tacksägelsegudstjänst lästes över honom i Slottskapellet i söndags, där hans plats ovanligt nog stod tom i högmässan, slog det mig att han känt alla slottspredikanter som utnämnts från 1831 och som konfirmerade honom och till den som utnämndes 1951! Lovö hembygdsförening sörjer sin bästa traditionsbärare och tackar honom.

Berit Wallenberg

Talet till våren!

Vid Lovö hembygdsförenings traditionella Valborgsfirande i Drottningholmsparken hålls alltid ett vårtal. Årets talare var Erik Norberg, nyinflyttad Lovöbo och till vardags Kungliga Vitterhetsakademins ständige sekreterare:

”Ärade församling här på Lovö och i skuggan av Götiska tornet!

Det är väl så att det vi emotser med störst förväntan och spänning, det är det som vi vet hur det skall se ut, det som vi vet skall komma, oavsett vad som än händer. Det har inte så mycket med det oväntade att göra, som med det ständigt krympande avståndet. Tänk på den isländska sagan, där hjälten spanar ut ur fönstret och på det långa avstånd som den öppna isländska naturen tillåter ser den annalkande gästen långt borta. Han vänder sig om och säger inåt stugan, låt oss glädjas och rusta till fest, någon gång nästa vecka kommer vår gäst.

Varje vinter vet vi att våren skall komma. Vi gläder oss själva och omgivningerna med att morgnarna blir ljusare och dagarna längre och kan inte låta bli att varje år med samma glädje kommentera naturens självklara gång. Och det har nog våra förfäder gjort varje år efter den senaste istiden, kanske de senaste tio-tolvtusen åren.

Och vi kommer naturligtvis att stå så här nästa år, och nästa år igen ... Och det kommer våra barn och barnbarn att göra samt alla kommande generationer. Är inte det en tradition och kontinuitet som värmer och ger eftertanke?

Jag var i Gammalsvenskby i Ukraina förra veckan och träffade de gamla svenska familjerna som fördes dit från Estland för 230 år sedan och där många sedan dess har förts mellan Sibirien, Tyskland, Sibirien igen och Ukraina. De sjöng ”Du gamla Du fria” men i stället för ”Ja, jag vill leva, jag vill dö i Norden”, sjöng de ”Ja, jag vill leva jag vill dö på Jorden”, det vill säga i fosterjorden. Det är också en kontinuitet som ger tillförsikt i tider, när mycket händer.

Valborg är ju denna östnordiska högtid som vi firar tillsammans med finnar och ester och som har sin bakgrund i fornnordiska och hedniska seder, men som vi liksom så många andra högtider har förbundit med en senare kristen tradition, i detta fall med den heliga Walpurgis, den anglosaxiska furstedottern som blev helgon i Tyskland för drygt tusen år sedan och stod som symbol för kampen mot häxtro och onda andar. I Goethes Faust utspelar sig den märkliga scenen Walpurgisnacht på Blocksberg

i Harz, där man med oväsen och eldar försökte fördriva häxorna.

På samma sätt har vi samlats här i centrum av den gamla nationalstaten, vid Mälaren, där Snoilskys kung Erik lekte på sin luta och där Eivind Jonsson i sin andravärldskrigsroman om Krilon förlade det fria Sveriges vagga och centralpunkt. Men de häxor vi vill fördriva här på Lovö, det är mörker och kyla, och vi har samlats för att ge plats åt vårblommor, fågelsång och förledande ljusa nätter!

Här skulle jag gärna vilja åkalla en sedan länge bortglömd skald, den gamla Albert Theodor Gellerstedt, som mest trivdes i sin kammare bland papper och böcker och för ett ögonblick tyckte sig störd i sitt trägna arbete av den plötsliga våren, men

tydligen även såg förmildrande sidor:

*Nu ljumma, blodomöftfyllda
Små fläktar sälla kering
På golvet mina papper,
Men det gör ingenting:*

*Ty nu är majdag inne,
och våren lever än!
Nu är nog bort till graven
En bra nog bit igen.*

Kan man uttrycka det så mycket bättre? Får jag så avsluta med att utbringa ett leve för det vi väntat på, och som uppenbarligen har infunnit sig, för hembygdsföreningen samt för vår granne Hans Majestät Konungen, som idag firar sin födelsedag!

Erik Norberg

**Medlemsavgiften för 2012 är 150:- per person
och 200:- för flera personer på samma adress.**

PG 88 12 - 0

Eleonora-Posten

ISSN 1651-6508

utges av Lovö Hembygdsförening

Redaktör: Bertil Ottoson

Manusstopp till nr 3 den 13 augusti!

Lovö Hembygdsförening

Box 31

17802 Drottningholm

info@lovohembygd.com

www.lovohembygd.com

Plusgiro 8812-0

Sommaren börjar med försommarutflykten!

Eva och jag har sedan 1970-talet varit med på nästan alla Lovö hembygdsförenings försommarutflykter. Innan utflykten är det vår. Efter utflykten är det sommar. Vi har många fina utflyktsminnen. Inte bara från utflyktsmålen utan lika mycket från umgänget med andra deltagare. Man lär känna varandra, särskilt under måltider och kafferaster. Vi brukar ha nybakade bullar och mycket kaffe med oss. Att bjuda någon som glömt är en upplevelse för båda.

Årets utflykt går **lördagen den 9 juni** till fornborgen Runsa där arkeologen Mikael Olausson kommer att avslöja att fornborgar inte bara är försvarsanläggningar. Jag var med när Mikael visade fornborgen på södra Lovö med den fina utsikten över Malmviksjön. Han är en skicklig och engagerande pedagog som brinner för sitt yrke – så mycket att han leder utgrävningen på Runsa under semestern.

Vi äter lunch på Steninge slott och får en guidad visning av Rosersbergs slott under eftermiddagen.

Vi ses vid pressbyråkiosken i Drottningholm där en buss väntar för avfärd kl 09.00. Tag med förmiddagskaffe. Medlemmarna i Lovö rödakorskrets erbjuds samma villkor som våra egna medlemmar 200:-. Övriga deltagare betalar 300:-. Pensionärer får 50:- rabatt.

**Anmäl dig senast den 1 juni till:
Karin Wahlberg Liljeström 08 – 759 02 21
avgiften betalas till vårt PG-konto: 88 12-0**

Bertil Ottoson, ordförande